

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ ЖҮЙЕСІНІҢ МАҢЫЗЫ

Мусеева Г.Н., п.ғ.м., оқытушы; Аймуханова А.Б., 2-курс магистранты;
Садвакасова Н.А., п.ғ.м., аға оқытушы; Кударина А.С., п.ғ.м., аға оқытушы;
Ашимханова Г.С., п.ғ.м., аға оқытушы; Жусупбекова З.Д., п.ғ.м., аға оқытушы
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекетік университеті
Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

Бұл мақалада инклюзивті білім беру жағдайындағы логопедиялық қызмет көрсету жүйесі, оның мазмұны мен мақсат-міндеттері көрсетілген. Сонымен қатар, кіші мектеп жасындағы балалардың сөйлеу тілінің ерекшеліктері анықталып, оларға берілетін логопедиялық көмек түрлері айқындалған.

Кілттік сөздер: инклюзивті білім, логопедиялық қызмет жүйесі, сөйлеу тілінің бұзылыстары, логопедиялық түзету жұмысы, мұғалім-логопед.

Инклюзивті мектептегі логопедиялық қызмет жүйесі бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу тілі бұзылыстарын түзету үрдісінде маңызды орынның бірін алады. Логопедиялық қызмет жүйесінің негізгі мақсаты – сөйлеу тілінде кемшіліктері бар балаларды дер кезінде анықтап, оларға тиісті түзету-педагогикалық көмек жүйесін көрсету болып табылады. Осы мақсаттарға орай бірқатар міндеттері жүзеге асырылып, түзету-педагогикалық жұмыстар жүйелі түрде жүргізіліп отырады. Логопедиялық қызметтер жүйесінің міндеттері жұмыс бағытымен өте тығыз байланыста болады. Жалпы логопедиялық қызметтің келесідей бағыттары бар: диагностикалық, түзету және алдын алу бағыттары.

Соңғы жылдары ғылым мен практиканың жаңашыл жетістіктерін ескере отырып, нақты теориялық негізделуі бар, алынған нәтижелерді бағалауды біршама жеңілдететін сандық көрсеткіштер және саралауға ұсынылған диагностикалық әдістемелер кешенін құрастырудың бастамалары жасалып келеді. А.Р. Лурия ұсынған (1973), яғни балаға қойылған диагноз бен түзету әдістемесін нақтылайтын неврологиялық симптоматиканы анықтаушы нейropsихологиялық әдістемелер кешенін қолдану аса маңызды қызығушылықты тудырады. Сөйлеу тілі бұзылыстары бар балаларды терең зерттеу үшін И.Ф. Марковская жеке тапсырмаларды орындаудың сандық көрсеткіштерін қолданады (1977), ал ол өз кезегінде қойылған диагнозды нақтылайды.

Дефектология ғылымында маңызды орынды кіші мектеп жасындағы балалардың сөйлеу тілі дамуын бағалауға арналған диагностикалық жүйені құру тәжірибелері алады. Диагностикалық әдістемелерді дәрігерлер қолданады: психоневрологтар, психиатрлар, невропатологтар және дефектологтар, сонымен қатар психологтар мен логопедтер. Қолданылатын диагностикалық әдістемелердің тиімсіздігі, диагностиканың әлсіздігі клиникалық, педагогикалық және логопедиялық тексеру мәліметтерімен көрінбей қалады. Көптеген жағдайларда дәрігер патологияның қандай да бір маңызды неврологиялық белгілерін таппай қалатынын және дамудағы ауытқушылық ерекшеліктерін анықтау үшін әдістемелерді қолданатынын айта кеткен жөн. Қолданыстағы тәжірибелердегі тілдік бұзылыстарды дифференциалды түрде диагностикалау қиындатылған, себебі барлық ұсынылған әдістемелер вербалды болып келеді [1, 43-48 б.].

Диагностикалық және түзету әдістемелеріне келесідей талаптар қойылады: материалдар мен оларды орындау шарттары балалар үшін барлық көрсеткіштері бойынша барынша қолжетімді әрі түсінікті болуы керек; әдістемелерге кездейсоқ себептердің әсерін болдырмайтын, бірқалыпты тапсырмалар сериясы қосылуы керек.

Қойылған талаптарға сәйкес сөйлеу тілін диагностикалау және түзету, артикуляциялық моториканы, мимикалық қимылдарды, тілдің просодикалық жағын (дауыстың тембрі, күші, интонациялық мәнерлілік, логикалық екпін) дамыту бойынша әдістемелер таңдалып алынды, бейімделді және өзгертілді. Диагностикалық және түзетушілік әдістемелер бірнеше өзара байланысқан блоктардан тұратын жүйелік ықпалды болжайды. Әр қайсысына өзінің мақсаты, міндеттері, әдіс-тәсілдері, стратегиясы мен тактикасы тән.

I блок – диагностикалық. Мақсаты: әрбір отбасының қауіп факторын анықтау, түзету бағдарламасын өңдеу. Әдістері: биографиялық ақпараттарды, медициналық құжаттарды талдау, балаларды бақылаудың, әңгімелесудің көмегімен тексеру, сөйлеу тілі бұзылыстарын (фонетикалық, лексикалық, грамматикалық) және неврологиялық симптоматиканы анықтау, перспективті жоспарды әзірлеу.

II блок – түзетушілік. Мақсаты: түзету үрдісінің үйлесімділігі; ішкі отбасылық дағдарысқа төтеп беру; тәрбиелеу мотивтерін саналы түрде тану сферасын кеңейту; карама-қайшылықтарды жою; ата-аналардың қаулысы мен ұстанымдарын өзгерту; ата-аналарға баламен қарым-қатынас жасасудың жаңа формаларын үйрету.

Түзетушілік болғы екі кезеңнен тұрады: біріншісі – дайындық, оның мақсаты – түзету жұмысының қаулысын құру, сенімділікті көтеру, артикуляциялық аппаратты дайындау, фонематикалық қабылдауды, өзін-өзі бақылауды тәрбиелеу, тілдік диафрагмалық тыныс алуды қалыптастыру; екіншісі – негізгі кезең, мақсаты – тілдік бұзылыстарды түзету: өзіндік сөйлеу тіліне дыбыстарды дайындау, автоматтандыру және енгізу; сөйлеу тілінің лексикалық-грамматикалық жағы бойынша жұмыстар. Балада сенімділік, толыққандылық сезімдері пайда болады. Сөйлеу тілін түзетумен қатар тұлғалық түзетушілік те жүреді. Әдістері: балалар үшін топтық және жеке түзету әдістемелері, топтық ата-аналарды түзету әдістемелері: «Ата-аналар семинары», ата-аналар мен балалардың біріккен сабақтар әдістемесі [2, 72 б.].

III блок – бағалау, бақылау. Мақсаты: тілдік және тұлғалық даму динамикасын, тұрақтылық дәрежесін, рецидивтің жоқтығын бағалау. Әдістері: ата-аналардың есептері, екіншілік тексеру, бірінші және екіншілік тексеру нәтижелерін салыстырмалы түрде талдау.

Сөйлеу тілі бұзылыстарын диагностикалау. Қазіргі таңда сөйлеу тілі бұзылыстарын түзету және диагностикалау мәселесі – аса өзекті мәселелердің бірі. Бұл таңғаларлық жайт емес, себебі Қазақстан өз тарихында ең күрделі, кеселді, сонымен қатар динамикалық кезеңді басынан өткеруде. Күнкөріс деңгейі төмен отбасылардың саны шарықтап кетті. Сөйлеу патологиясы, оның этиологиясы мен логопат балалардың әлеуметтік бейімделуі мәселесі бойынша ғылыми әдебиеттің талдауына жүгінсек, қазіргі Қазақстандағы балалардың жағдайы жұртшылықтың көңілінде негізделген үрей тудырады. Балалардың тек 14%-ның дені сау, жартысының денсаулық жағдайында кемістіктері бар болса, балалардың 35% созылмалы сырқаттарға шалдыққан. 1990 жылдары «децелерация» термині пайда болды. Ол балалардың дамуы мен өсуінің тежелуімен, яғни даму мен өсудің баяу қарқынымен сипатталады. Бұл қатерлі топтың балаларында аса жиі кездесетін құбылыс. Әсіресе көшіп-қонуға мәжбүр болған қашқындардың, жалғыз басты аналардың, жұмыссыздардың, сондай-ақ тұрмыс жағдайы нашар отбасылардан шыққан балалардың жағдайы аса мүшкіл.

Логопедиялық тексерудің негізгі мақсаты – сөйлеу тілінің кемістіктерін анықтау, сөйлеу тілінің даму ерекшеліктерін, деңгейін, оның ойлау деңгейіне сәйкестілігін, логопедиялық түзету жұмыстарына қажетті жағдайды айқындау.

Логопедиялық қызмет төмендегі бағыттарда жүзеге асады:

1. Диагностикалық тексерудің негізіне сай балаларды арнаулы білім ұйымдарына іріктеу және балалардың даму деңгейіне, психологиялық даму ерекшеліктеріне, мүмкіншіліктеріне сай педагогикалық қолайлы жағдайды анықтау.

2. Сөйлеу тілінің дамуында әртүрлі кемістігі бар туғанынан 18 жасқа дейінгі балаларды диагностикалау, жеке кеңестер беру (солардың ішінде арнаулы түзету-педагогикалық мекемелерге бағытталмаған балалар да жатады).

3. Мүмкіншілігі шектеулі балаларды айқындау және статистикалық есепке алу, оларға қажетті көмек беру үшін білім, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау мекемесімен бірге тығыз байланыста жұмыстар жүргізу.

Сөйлеу тілін тексеруге арналған әдістемелік нұсқау:

Балалардың сөздерді дұрыс дыбыстау ерекшеліктерін анықтау үшін кеңінен танымал стандартты әдістемені қолдануға болады. Балалардың тек жекелеген сөздерде ғана емес, фразаларды айтқанда дыбыстарды қалай айтатынын тексеру аса маңызды. Осы мақсатта атауларында тексерілетін дыбыстар әр түрлі позицияларда орналасқан сюжеттік суреттер мен заттардың жиынтығы қолданылады. Дыбыстарды дұрыс ажырату дағдысын қалыптастыру үшін балаға атауларында жіктелетін дыбыстардың екеуі де болатын суреттер (*з-с, ж-ш, б-п, г-к, л-р*) және атаулары бір ғана дыбыспен ажыратылатын сөздер (*тар-тал, ас-аш*) ұсынылады [3, 58-61 б.].

Дыбыстардың дұрыс айтылуын тексерген кезде дыбыстың айтылмауын немесе алмастырылып айтуын ғана емес, сондай-ақ айтылудың айқындығына, нақтылығына, олардың жіктелуіне, сөйлеу тілі қарқынының ерекшеліктеріне, сөйлеу тынысына да назар аудару қажет.

Сөйлеу тілін зерттеу қорытындысы кестеге толтырылады, онда (+) белгісімен дұрыс дыбысталу, дыбыстарды жіктей білу, сөйлеу мен тыныс алудың қарқынын бағыттап білу дағдылары белгіленсе, (-) белгісі дыбыстарды түсіріп айту, оларды жіктей алмау, сөйлеу қарқынын бағыттап білуде бұзылыстарды білдіреді. Дыбыстар алмастырылып айтылғанда, тиісті торкөзде алмастырыған дыбыс көрсетіледі.

Сөйлеу тіліндегі кемшіліктерді дұрыс түсініп, тиімді ықпал жасауы үшін оны жоюдың ең ұтымды және үнемді жолын таңдап, мүкістіктің ішкі сырының ерекшелігін және оның ауқымдылығын анықтап, сөйлеу тілі жүйелерінің қай бөлігінің зақымдалғанын талдай білуі қажет. Тіл кемшіліктері сөйлеу тілінің фонематикалық, лексикалық және грамматикалық жақтарын да қамтитыны белгілі. Бұл – сөйлеу тілінің фонематикалық барысын, сөздік қорын, грамматикалық құрылысын жан-жақты тексеру деген сөз. Сөйлеу тілі кемшіліктерін талдауға жүйелі тәсілді қолданудың, сөйлеу тілінің қандай да бір бөлігінің бұзылғанын анықтаудың, сонымен бірге оның басқа бөлімдерімен қандай байланысының бар екенін шамалауға мүмкіншілік беретін ерекшелігін маңызды екендігін мамандар да айтып жүр. Біздің ойымызша, сөйлеу тіліндегі дыбыстардың бұзылуы көп жағдайларда сөйлеу тілінің фонетикалық жағын, ал кейде тіпті фонетикалық-фонематикалық және лексикалық-грамматикалық жақтары сияқты жалпы дамуын да қамтиды. Себебі, сөйлеу тілі дыбыстарды естіп қабылдаудың, ажыратудың жеткіліксіздігі дамуы жекелеген дыбыстардың айтылуындағы бұзылысына және баланың фонематикалық түсінігінің кешеуілдеп қалуына себепші болуы әбден мүмкін [4, 92-95 б.].

Бастауыш сынып оқушыларымен жүргізілетін логопедиялық жұмыстың тиімділігін арттыру – қазіргі кезде логопедияның негізгі мәселелерінің бірі болып отыр. Бала тұлғасын жан-жақты зерттеу сөйлеу тіліндегі бұзылыстарды нақты анықтауға және оларды түзетуде тиімді әдістерді қолдануға мүмкіндік береді. Оқушылардың білім алудағы типтік дербес ерекшеліктері жайлы жазылған әдебиеттер көптеп кездеседі: адамның жоғарғы жүйке қызметінің қасиеттері туралы, психикалық үрдістер мен танымдық әрекеттерде көрініс беретін темперамент ерекшеліктері, қабілеттілік жайында. Сонымен қатар, сөйлеу тілін дамытудың алғышарттары жайлы да атап өткен жөн. Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу тілін дамытудың алғышарттары болып адекватты қоршаған орта, генетикалық бағдарламалау және талдағыштар жүйесінің саулығы болып табылады, толығырақ 1-суреттен көруге болады.

Сурет 1. Сөйлеу тілін дамытудың алғышарттары

Логопедиялық түзету жұмысының мақсаты мен міндетіне байланысты төмендегідей кезеңдерге бөлу тиімді:

- Дайындық кезеңі;
- Дыбысты қою кезеңі;
- Дыбысты дұрыс айтуға машықтандыру кезеңі;
- Дыбысты ұқсас дыбыстардан ажырату кезеңі.

Аталған кезеңдердің арасында айқын шекара жоқ – біріншісінің аяқталуы екіншісінің басталуына ұласып кетеді.

Дайындық кезеңі. Бұл кезеңнің негізгі мақсаттары:

- баланы түзету жұмысына ынталандыру;
- тапсырмаларды саналы түрде орындауға үйрету;
- зейінін, қабылдау, есте сақтау, ойлау қабілеттерін дамыту;
- артикуляцияны дұрыс қалыптастыру;
- дыбысты қабылдау және ажырату.

Дайындық кезеңінде артикуляцияны дұрыс қалыптастыруға бағытталған арнайы жаттығулар, ұсақ моториканы дамытуға арналған саусақ жаттығулары және тыныс алу жаттығулары жасалады. Жаттығулар балаға түсінікті, қолжетімді, және мүмкіндігінше, алдын ала жатталған болуы қажет.

Түзету жұмыстарының табысты жүзеге асуы мұғалім-логопед пен бастауыш сынып оқушылары арасындағы тығыз байланысқа тәуелді болады.

Мұғалім-логопедтің сыныпқа келуін сынып жетекшілер әдетте аса абайлықпен қарайды. Себебі мұғалімдер, әсіресе жоғарғы буын мұғалімдері мектептегі логопедиялық қызметтің мақсатын дұрыс түсіне бермейді. Олар логопед тек дыбыс айту кемшіліктерін ғана түзету керек деп ойлап, барлық дыбыстарды дұрыс айтатын балаларды логопедиялық сабаққа тіркеген себебін түсінбейді. Соның салдарынан қарама-қайшылықтар туындайды.

Мұндай жағдай болмауы үшін мұғалім-логопед педагогикалық кеңестерде сөз сөйлеп, оқушыларда кездесетін сөйлеу тілінің бұзылыстары туралы, олардың қалайша сабақ үлгерімдеріне әсер ететіндігі жайлы хабардар етуі керек. Логопед өзінің хабарламасында сонымен қатар, түзету жұмысының мазмұны, оның ұйымдастырылуы, ана тілі мен тіл дамыту сабақтарымен байланыстарын атап өткені жөн. Тәжірибе көрсеткендей, бастауыш сынып мұғалімдері мектептегі логопедиялық қызметтің мақсаты мен міндеттерін жақынырақ білгеннен соң, олар логопедтің жұмысына объективті және жоғары қызығушылықпен қарай бастайды.

Оқу жылы бойы мұғалім-логопед бастауыш сынып оқушыларының әдістемелік бірлестіктеріне қатыса отырып, өзінің хабарламаларын айта алады. Логопед толық және детальды түрде бастауыш сынып мұғалімдеріне сөйлеу тілі бұзылыстарының спецификасы мен түрлері туралы айтып, сол бұзылыстар оқушылардың жазу және оқу іскерліктеріне қаншалықты әсер ететіндігін сипаттап береді. Сонымен қатар, үлгермеуші оқушыға мұғалімнің дифференциалды ыңғайды қолданғаны жөн екенін ескереді.

Әдістемелік бірлестіктерде бастауыш сынып мұғалімдеріне логопедиялық жұмыстың әдістері мен тәсілдері туралы мақсатты түрде айту керек, өйткені бастауыш сынып мұғалімдері логопед жұмысының жеке тәсілдерімен қаруланып, оларды тиімді түрде өз сабақтарында пайдаланады.

Логопедиялық жұмыстың ерекшелігімен бастауыш сынып мұғалімдері толық таныс болуы үшін логопед бір немесе бірнеше ашық сабақтар өткізе алады.

Мұғалім-логопед ана тілі мен тіл дамыту сабақтарына оқытудың мазмұны мен әдістерін жақсы білуі керек, сонымен қатар сыныпта қандай уақытта және қандай тақырып бойынша өтетінін білуі қажет, себебі логопед өзінің сабақтарында ана тілі және тіл дамыту пәндерінің бағдарламалық талаптар деңгейін ескеруі міндетті [5, 35 б.].

Түзету жұмысының маңызды жағдайларының бірі логопат-оқушыға мұғалім мен логопед жағынан бірдей талаптардың берілуі болып табылады. Логопат-оқушының жұмыстарын өте абайлықпен бағалау керек екендігін логопед бастауыш сынып мұғаліміне барлық күшін салып, көндіруі қажет. Себебі мұндай оқушылар қанша тырысып, қызығушылығын танытса да, тапсырмаларды, әсіресе мектепте қабылданған нормаға сәйкес жазу жұмыстарын орындай алмайды. Сондықтан логопедтің ең бірінші міндеті – мұғалімнің барлық зейінін логопаттық сипатындағы қателерді оқушының жұмыстарын бағалау барысында саналмауға аудару керек, екіншіден педагог логопаттық қателерді оқушының грамматикалық ережелерді меңгермеуімен шартталған қателерден айыра білуін үйрету қажет.

Мұғалім-логопедтің жұмысына логопедиялық пунктке тіркелген балалардың ата-аналары үлкен көмек көрсете алады.

Логопед алғаш рет логопедиялық пунктке тіркелген оқушылардың ата-аналарымен қыркүйектің ортасында, яғни логопедиялық топтарды топтастырып болғаннан соң кездеседі. Көп жылғы тәжірибе көрсеткендей, көптеген ата-аналар мұғалім-логопедтің балалармен қандай жұмыс жүргізетінін білмейді. Сонымен қоса, кейбір ата-аналар өз баласының логопедиялық пунктке тіркелгеніне теріс көзқарасын білдіріп, түсінбеушіліктер туындап жатады. Сондықтан мұндай жағдайлар туындамас үшін, мұғалім-логопед қыркүйектің басында ата-аналар жиналысына қатысып, логопедиялық жұмыстың мақсаты мен міндеттерін қысқаша түрде айтып, ата-аналарды таныстырғаны дұрыс. Әдетте логопед сөйлеу тілінің фонематикалық және лексикалық-грамматикалық бұзылыстары барлық жағдайда дыбыс айту бұзылыстарымен қатар жүрмейтіндігін, сондықтан ата-аналары ондай бұзылыстарды көрмейтіндігін айтады. Алайда, дәл осы бұзылыстар оқушының мектеп бағдарламасын толық меңгеруіне әсер етіп, бірқатар пәндер бойынша тұрақты түрде үлгермеушіліктер пайда болып жатады.

Балаларда кездесетін сөйлеу тілінің бұзылыстары көп жағдайда, ерте жасында дұрыс тілдік тәрбие алмағандығы салдарынан болатыны бұрыннан белгілі. Көп жағдайда олар сөйлеу тілінің лексикалық-грамматикалық жағы бұзылыстарына жатады. Ғалымдардың зерттеулері бойынша, 5 жасқа дейінгі қалыпты дамып келе жатқан бала 2,5-3 мың сөзді меңгеруі керек. Осылайша, баланың дамуында отбасындағы дұрыс тәрбиенің маңызды рөлге ие болады. Және бұл ойды ата-аналардың қаперіне логопедтен басқа ешкім жақсылап жеткізе алмайды. Тәжірибеде мынандай жағдайлар болған: мектепте үлгермейтін жасөспірім баласы бар ата-ана логопедтің сөз сөйлеуін тыңдағаннан

кейін «Егер де мен мұны ертерек білгенімде ғой!» деп, көзіне жас алып, қайталаған. Логопедиялық білімдерді үгіттеу логопед жұмысының ажырамас бөлігі болуы керек.

Бұл іс-әрекетті мақсатты түрде балабақшаларда, яғни мектептің логопунктіне сол балабақшадан келетін балалардың ата-аналарына арналған дәрістерді оқудан бастау керек. Өзінің мектепке дейінгі жастағы балалардың ата-аналары алдындағы сөз сөйлеуі барысында логопед сөйлеу тілінің бұзылыстары, олардың көбінесе отбасындағы бұрыс тәрбиемен шартталатындығы туралы айтады, және бұл бұзылыстар баланың мектепте үлкен жетістіктерге жетуіне кері әсер ететіндігін ескертеді. Сонымен қатар, дәрісте баланың дұрыс тілдік дамуына қажетті орта құру бойынша әдістемелік ұсыныстарды да ашып айтқан дұрыс. Балаларының жанында үнемі ата-аналары болатындықтан, олармен әрдайым сөйлесіп, оның зейінін қоршаған ортадағы заттардың, яғни олардың аттарын атауға, олар қандай мақсатта қолданылатыны және бұл заттар қандай материалдардан жасалғаны туралы сұрағаны жөн екенін логопед ата-аналарға айтуы тиіс. Баланың сөздік қоры ауқымды әрі бай болуы оның ойлау қабілетін терең етеді [6, 102 б.].

Мүлдем түсініксіз сөздерді ересектерден сұрау керек екендігін кішкентай балаға үйретіп қою керек. Кез келген балаларға арналған кітаптарда, яғни ата-аналары баласына оқып беретін кітаптарда оған түсініксіз сөздер жиі кездеседі. Сондықтан, бала түсінбеген сөзінің мағынасын сұраса, оқылған мәтінді тек тыңдап қана қоймай, оны терең ойлап, түсінгісі келеді деген тұжырымдамаға тоқталу қажет. Сөздік жұмыссыз, түсінбеген сөздерін және сөз тіркестерін түсіндермейінше кез келген кітап, соншалықты өте қызық кітап болса да еш пайдасы болмайды [7, 25 б.].

Әрі қарай логопед баланың кітап мазмұнын дұрыс әрі бірізділікпен айтып беруі, өзінің ойын толық жеткіз алуы өте маңызды екенін айтады. Бұл іскерлік те мектепке дейінгі кезеңде қалыптасуы керек.

Логопедиялық үгіт-насихат мақсатында логопед логопунктке тіркелген мектептерде жалпы мектептік жиналыстарға қатысады. Бұл хабарламаға арналған материалдарды логопед өзінің педагогикалық кеңестерде, әдістемелік бірлестіктерде және ата-аналар жиналыстарында сөйлеген сөздерін тандай алады.

Сонымен қатар, логопедиялық білімдерді үгіттеу мақсатында, яғни логопед өзінің мектептегі орнын, мектептік білімдерді меңгерудегі тілдік бұзылыстардың маңыздылығын, сонымен қатар логопед мамандарға дер кезінде қаралу қажеттігі туралы жалпы ақпараттар құралдарын (журналдар, газеттер, радио, телебағдарламалар) пайдалану арқылы жүзеге асыруға болады.

Логопед педагог ретінде өз жұмысының шебері ғана болып қоймай, сонымен қоса ағартушы да болуы керек, себебі ағартушылық іс-әрекет балалардағы сөйлеу тілінің бұзылыстарын алдын алу (профилактикасы) бойынша жұмыс болып табылады.

Баланың тілдік жүйені меңгеруі оның негізгі психикалық процестерін қайта құрады, сөйтіп, сөз – психикалық әрекетті қалыптастыратын күшті фактор ретінде қолданылады. Ол зерденің, естің, қиялдың, ойлау мен әрекеттің жаңа түрлерін жасап шығарады. Баланың тілді толық меңгеруі – оның қарым-қатынасының жоғары деңгейге көтерілгендігін көрсетеді, оның жеке тұлғасының қалыптасуына жол ашады. Қорыта келгенде, тіл – әлеуметтік бейімделудің ең тамаша жолы. Тіл дамыту жұмыстары барлық сабақтарда өткізілуі тиіс.

Әдебиеттер:

1. Багель О.А. Индивидуальный подход при коррекции речевых нарушений у младших школьников // Школьный логопед. – 2007. – №1(16). – Б. 43-48.
2. Лалаева Р.И., Бенедиктова Л.В. Диагностика и коррекция нарушений чтения и письма младших школьников. - Сан.- Петербург. Изд-во «Союз», 2003.- 254 б.
3. Корнев А.Н. Нарушения чтения и письма детей (диагностика, коррекция, предупреждение). - Сан.- Петербург, Издательский Дом «МиМ», 1997.- 265 б.
4. Ахутина Т.В. Трудности письма и их нейropsychологическая диагностика. // Письмо и чтение: трудности обучения и коррекция. - М.-Воронеж, 2001. – 208 б.
5. Өмірбекова Қ.Қ., Өмірбекова С.Ж. Фонетикасы, фонематикасы толық дамымаған балаларды оқыту және тәрбиелеу. А.2002. – 50 б.
6. Лалаева Р.И. Логопедическая работа в коррекционных классах. — М.: ВЛАДОС, 2001. – 451 б.
7. Карапетян С.Г. К проблеме ранней диагностики речевых нарушений // Открытая школа, 2012, №9 (120), Б. 24-26.